

SAYYORAMIZ TAQDIRI O'Z QO'LIMIZDA

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024 yil 18-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyundagi PQ-200-son qarori ijrosini ta'minlash to'g'risida"gi 16-son buyrug'iga asosan, Toshkent davlat agrar universitetida "Iqlim o'zgarishining bioxilma-xillikka ta'sirini o'rganishda muammo va yechimlar" mavzusida Respublika ilmiy-amaliy anjumani o'tkazildi.

Tadbirda O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi vazirligi, Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatining Agrar va suv xo'jaligi masalalari qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari, O'ZR FA Botanika instituti, Zoologiya instituti, Genetika va eksperimental o'simliklar biologiyasi instituti O'zbekiston Milliy universiteti Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ITI, ToshDAU va FAO xalqaro tashkilotlar vakillari, taniqli olimlar, tadqiqotchilar o'z takliflari va ilmiy tavsiyalari bilan ishtirok etishdi.

Ma'lumki, ayni chog'da iqlimi o'zgarishining biologik xilma-xillikka ta'siri, ishlab chiqarishning jadallashuvi, urbanizatsiya jarayoni hamda turli boshqa salbiy omillar natijasida sayyoramiz holati tobora yomonlashib bormoqda.

So'nggi yillarda Yer yuzidagi iqlim o'zgarib bormoqda. Ayrim mamlakatlarda g'ayri tabiiy issiq kuzatilayotgan bo'lsa, boshqa mamlakatlarda havo sovub ketmoqda. Ekologlar global iqlim o'zgarishi, muzliklar erib borishi va dunyo okeanlari sathining ko'tarilishi borasida bong urishmoqda. Iqlim isishi o'z navbatida avval kuzatilmagan hodisalarni - suv toshqinlari, bo'ron, qurg'oqchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Afrikadagi qurg'oqchilik va ocharchilikda, Janubiy Osiyoda ob-havo isib ketishida, Shimoliy Amerikadagi o'rmon yong'inlari, suv toshqinlari va bo'ronlar orqali buni ko'rib turibmiz.

Iqlim o'zgarishi O'zbekistonda ham qator salbiy oqibatlarga olib kelmoqda. Harorat ko'tarilishi natijasida suvning bug'lanish koeffitsiyenti oshishi hududlarda suv resurslari kamayishiga, tanqisligiga ta'sir etmoqda. Ekologik tanglik oqibatida yil davomida umuman yog'ingarchilik bo'lmagan kunlar soni ko'paymoqda. Tuproqning namligi kamayishi hisobiga takroriy qurg'oqchilik xavfi ortmoqda va hosildorlik ko'rsatkichlari tushib ketmoqda, Orol dengiziga quyiladigan suv hajmining kamayishi daryo del'tasining cho'lga aylanishi va qurigan dengiz tubida yangi cho'l maydonlari paydo bo'lishini tezlashtirmoqda, atmosfera havosida katta maydonlarda changlanish ortmoqda, isish va sovish kabi anomal hodisalarning o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari va mevalarning nobud bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Xo'sh, bu muammolarni oldini olish uchun qanday tadbirlar qilishimiz kerak?

“

Iqlim o'zgarishininig bioxilma-xillikka ta'siridagi muammo va yechimlarga bag'ishlangan yirik ilmiy anjumaning Toshkentda, ToshDAUda o'tkazilayotganining mohiyati ham ana shunda. Maqsad kattayu kichik etiborini dunyoda bioxilma-xillikni saqlab qolishga qaratishdir. Negaki, aholining ekologik madaniyati va xabardorlik darajasini oshirish, iqlim o'zgarishi, cho'llanishga qarshi kurash, suv resurslari va transchegaraviy suv oqimlaridan foydalanishdagi muammolar va ularning yechimlari, agrosanoatda iqlim o'zgarishini baholash va raqamlashtirish, o'simliklarning tabiiy zahiralari o'rganish, muhofaza qilish, yetishtirish va qayta ishlashning intensiv texnologiyalarini ishlab chiqish hamda kasallik va zararkunandalardan himoya qilish, iqlim o'zgarishi ta'sirida qishloq xo'jaligida o'simliklarni zararli organizmlardan himoya qilishning muammolari va yutuqlari, ularga qarshi kurashning dolzarbligi, sanoat va korxonalarning tirik organizmlarga salbiy ta'siri, tuproq va suv resurslarini muhofaza qilish, saqlash va tiklash chora-tadbirlari bugun dunyo ahlini qattiq tashvishga solmoqda.

”

Mutaxassislar iqlim o'zgarishining oldini olish uchun bir qancha tavsiyalar berishgan:

- qazib olinadigan yoqilg'idan foydalanishni kamaytirish va qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish;
- energiya samaradorligini oshirish va sohalarni energiya tejovchi texnologiyalar bilan modernizatsiya qilish;
- tabiatda yashillikni ko'paytirish;
- o'rmon yong'inlarining oldini olish;
- daraxtzorlarni ko'paytirish;
- ekologik toza qishloq xo'jaligiga o'tish;
- tuproq tarkibidagi organik moddalarni saqlab qolish;
- ekologik tejamkor transport turlariga o'tish.

“

Iqlim ko'rsatkichlarining yil sayin tobora yomonlashib borayotganini insoniyat Yerdan shafqatsizlarcha foydalanishni davom ettirayotgani bilan bog'lash mumkin. Ko'pchilik davlatlar tomonidan bu jarayon xavfsizlikka qarshi eng katta tahdid sifatida ko'rilmogda. Dunyo bo'ylab sodir bo'lgan ayanchli hodisalar ekologik xavfsizlikni ta'minlashning qo'shimcha mexanizmlarini ishlab chiqishga yetarli darajada kuchli turtki berishi kerak, yo'qsa keyinchalik juda kech bo'lishi mumkin.

”

Insoniyatni xavotirga solayotgan ona tabiat bilan bog'liq global iqlim o'zgarishi muammolari anjumanda atroflicha muhokama etildi va biz quyidagi mazkur ilmiy-amaliy tadbirdan joy olgan ilmiy ishlarni etiboringizga havola etamiz. Tanishing, munosabat bildiring.

БОДОМНИ ЗАРАРКУНАНДАЛАРДАН ҚАНДАЙ ХИМОЯ ҚИЛИШИМИЗ КЕРАК?

Жумаев Расул Аҳматович, қ.х.ф.д., профессор,
Ҳасанов Анвар Муроталиевич, таянч докторант,
Холлиев Асамиддин Тураевич, қ.х.ф.ф.д., доцент,
Тошкент давлат аграр университети.

Аннотация. В статье приведены результаты применения химических препаратов против распространенных вредителей миндаля, в том числе против абрикосовой толстоножки, Талстар 10% к.эм. (0,6 л/га), Циперметрин 25% к.эм. (0,2 л/га), Циперфос 55% к.эм. (1,0 л/га), против клещей Децис 2,5% к.эм. (0,5 л/га), Фуфанон 57% к.эм. (1,0-3,0 л/га), Золон 35% к.эм. (0,8-2,8 л/га), Би-58 (Новый) 40% к.эм. (1,2-2,0 л/га), против тлей Оvipрон 2000 к.эм. (нефтяные масла) (10,0-15,0 л/га), Когинор 20% к.эм. (0,15-0,25 л/га), Тайшин 50 % (0,03-0,08 кг/га), Моспилан 20% см.пор. (0,15 кг/га). При применении вышеперечисленных препаратов в указанных нормах защита от вредителей составила до 80-85%.

Abstract. The article presents the results of using chemicals against common almond pests, including apricot budworm, Talstar 10% c.em. (0.6 l/ha), Cypermethrin 25% em. (0.2 l/ha), Tsiperfos 55% em. (1.0 l/ha), against ticks Decis 2.5% k.em. (0.5 l/ha), Fufanon 57% em. (1.0-3.0 l/ha), Zolon 35% em. (0.8-2.8 l/ha), Bi-58 (New) 40% k.em. (1.2-2.0 l/ha), against aphids Ovipron 2000 k.em. (petroleum oils) (10.0-15.0 l/ha), Koginor 20% em. (0.15-0.25 l/ha), Taishin 50% (0.03-0.08 kg/ha), Mospilan 20% cm.por. (0.15 kg/ha). When using the above drugs in the specified standards, protection against pests amounted to 80-85%.

Калим сўзлар: бодом, зараркунанда, қариши кураши, кимёвий препарат, биологик самарадорлик.

Бодом иссиқсевар, қурғоқчиликка ўта чидамли ўсимлик бўлганлиги сабабли йилига 500-700 мм дан зиёд ёғингарчилик бўладиган Фарғона водийси, Тошкент, Жиззах, Самарқанд, Қашқадарё, Сурхондарё вилоятларининг тоғ ва тоғолди минтақаларида қадим замонлардан бери ўсиб, ҳосил бериб келади. Бу ерларда янгидан барпо қилинган бодомзорлардан ташқари табиий ўрмонларда ёввойи ҳолда ҳам ўсади ва унинг оддий (маҳаллий), Бухоро, Петунников, Тиканли, Калмиков деб номланган навлари бор. Бодом мевалари жуда қимматли бўлиб, ундан халқ хўжалигининг кўп тармоқларида фойдаланилади. Данаги қотмаган хом бодомни шакарга қўшиб ёки мураббо тайёрлаб истеъмол қилиш фойдалидир. Ширин мағизли бодом 40-70% ёғ, 20-25% оқсил, 6% шакарга эга бўлиб, турли дармондори, органик моддаларга бой ва қандолатчилик саноати учун қимматбаҳо хомашё ҳисобланади. Кунжарасида 10% гача мой, кўп микдорда оқсил ва углеводлар бўлади. Тахир бодом таркибида ёғ, оқсил, шакардан ташқари 2-2,5% амигдалин бўлиб, парфюмерия саноатида ва тиббиётда кенг қўлланилади. Бодомнинг пўсти газ ютадиган кўмир тайёрлашда, виночиликда винога хушбўй хид, сифат ва таъм беришда фойдаланилади. Бодом пўчоғининг қулида 40% гача калий ҳосил бўлади ва ўғит сифатида фойдаланилади. Бодом ёғочи жуда қаттиқ ва чиройлидир, шунинг учун дурадгорликда ва техника учун қимматли хомашё ҳисобланади. [2,5].

Бодомдан юқори ҳосил олишда уни зарарли организмлардан ҳимоя қилиш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Бугунги кунда бодомзорларда бир нечта турдаги зараркунандалар учраши ва зарар етказиши қайд этилмоқда. Ушбу зараркунандалар мевахўрлар, каналар, ўсимлик ширалари бўлиб, бодомни турли ривожланиш фазаларида зарар етказиши.

Бодом мевахўри (Eurytoma samsonovi Vass). Бодомнинг энг муҳим зараркунандаси бодом мевахўри бўлиб, бу зараркунанда билан курашиш мумкин. Бодом мевахўри тухумини меванинг устига қўяди. Личинкалар мева устида зарарланишларга йўл очиб, меванинг тўкилишига сабабчи бўлади. Ли-чинкадан зарарланган мева бошқаларидан фарқи бўлиб

(сарғиш), улардан осон ажратиб олиш мумкин. Личинка мева ичида озикланиб, унинг ичкарисига қараб ҳаракатланади ва ичини бўш қилиб қўяди. Мевада фақат қобиқ қолади. Зараркунанданинг борлиги қобиқдан очилган деярли 2 мм ли тешигидан билиш мумкин. Личинкалар оқ рангли, оёқсиз бўлади. Бодом мевахўри қишни бодом ичида етилган личинка даврида ўтказиши. Баҳорда катта личинкалар мевани тарк этади. Маълум муддат ўтиб етилади. [2.].

Каналар. Урғочисининг танаси қизил рангда ва устида узун туклар жойлашган. Эркак урғочисидан кичикроқ ва учи ўткирдир. Тухумлари қизил, ташқариси чизикли пиёз тузилишида бўлади. Личинкаси уч жуфт оёқли. Қишни тухум ҳолатида дарахт пўстлоғида ўтказиши. Баҳорда тухумдан чиқади ва личинкалар янги баргларга ўтиб, сўришни бошлайдилар. Асосан баргнинг орқа юзасидан топилади. Атроф-муҳит шароитларига қараб 2-3 ҳафтада ҳаёт циклини тугатади. Уруғланган тухумдан фақат эркаклар, уруғланмаган тухумдан ҳам эркак, ҳам урғочилар ривожланади. Бир йилда 4-8 марта насл беради. Ёғочи қаттиқ бўлган дарахтларда барглариининг рангги ўзгариб оқ ёки кулранг ранг бўлади, барглар муддатидан аввал тўкилади. [2,3.].

Барг битлари. Барг битлари барглари буриштириб қўяди, баъзан эса тўкиб юборади, ёш новдаларни ўстирмай қинғир қийшиқ қилиб қўяди ва мева ҳосилини камайтириб юборади. Ёш кўчатлар, жумладан ёш шафтоли дарахтларига битлар айниқса катта зарар етказиши: мева ширасини сўриб, сифатини пасайтиради; нимжон бўлиб қолган дарахтларга иккиламчи зараркунанда – пўстлоқости кўнғизлари тушиб зарарлайди; дарахтлар куриб қолади; ёш мева дарахтларига катта зиён етказиши. Буларнинг олдини олиш учун барг битларига қарши кимёвий воситалар билан ишлов берилади. Баҳор охирида битларнинг кўп турлари мева дарахтидан бошқа ўсимликларга ёки сабзавотларга ўтади. [4,7.].

Зараркунандаларга қарши курашиш усуллари.

1. Бодом мевахўрини қиш даврида дарахтда қолган ва ерга тўкилган қуртлаган мевалар йиғилиб ёқиб юборилиши керак. Шунингдек, қарши курашиш чора-тадбирларини амалга